

Recenzja

rozprawy doktorskiej pt. *Związek nurkowania ekstremalnego z jakością życia osób niepełnosprawnych*, napisanej przez mgr. Józefa Patkiewicza pod kierunkiem prof. dr. hab. Eugeniusza Bolacha na Wydziale Fizjoterapii Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu

UWAGI OGÓLNE

Rozprawa doktorska mgr. Józefa Patkiewicza pt. *Związek nurkowania ekstremalnego z jakością życia osób niepełnosprawnych* (obejmująca 61 stron tekstu, 7 stron zapisu bibliograficznego, na który składa się 88 pozycji, w tym 25 anglojęzycznych, oraz 4 załączniki) ma charakter empiryczny. Autor podjął w niej ważny, zarówno z teoretycznego jak i praktycznego, terapeutyczno-profilaktycznego punktu widzenia, problem dotyczący jakości życia osób z niepełnosprawnością ruchową. Zamierzeniem Autora było rozpoznanie wpływu specyficznej aktywności sportowej, jaką jest nurkowanie ekstremalne, na poczucie jakości życia osób, które uprawiają tego rodzaju sport, będąc osobami niepełnosprawnymi ruchowo.

Podjęty przez mgr. Józefa Patkiewicza problem zasługuje na uwagę z kilku powodów: Po pierwsze - Jakość życia jest jednym z najważniejszych i najczęściej podejmowanych zagadnień na gruncie nauk społecznych, mieści się także w głównym nurcie badawczym współczesnej psychologii. Gros badań nad jakością życia dotyczy tzw. zwyczajnych, przeciętnych czy typowych osób oraz grup społecznych. Od niedawna coraz częściej podejmowane są także badania ukierunkowane na diagnozę, profilaktykę i poprawę jakości życia osób niemieszczących się w grupie większościowej. Przedsięwzięcie badawcze Józefa Patkiewicza wpisuje się w ten właśnie nurt, co stanowi drugą cechę wyróżniającą jego pracę. Kolejnym powodem, dla którego recenzowana rozprawa zasługuje na uwagę, jest połączenie problematyki jakości życia z

aktywnością o charakterze ekstremalnym jako czynnikiem potencjalnie sprzyjającym dobrostanowi psychicznemu. Jak twierdzi Autor rozprawy, posiłkując się licznymi, twardymi wskaźnikami statystycznymi, nurkowanie ekstremalne cieszy się sporym i stale rosnącym zainteresowaniem osób z niepełnosprawnością ruchową, wciąż jednak mało jest badań nad mechanizmami związku tej formy aktywności z jakością życia. Praca Józefa Patkiewicza przyczynia się do wypełnienia tej luki.

UWAGI DOTYCZĄCE ZAŁOŻEŃ TEORETYCZNYCH ROZRAWY

Od lat siedemdziesiątych minionego wieku, po dzień dzisiejszy, kategorię jakości życia niezmiennie traktuje się w naukach o człowieku jako bardzo ważną i wciąż wymagającą zgłębiania, zarówno jeśli chodzi o istotę zjawiska opisywanego terminem „jakość życia”, jak i o determinanty czy mechanizmy kształtowania się subiektywnej jego oceny, czyli poczucia jakości życia. W zależności od dyscypliny naukowej czy dziedziny badawczej, w ramach której podejmowane są badania nad jakością życia, uwzględnia się takie czynniki, jak: zdrowie i kondycja fizyczna, status materialny (te czynniki zajmowały uwagę pierwszych, powojennych badaczy problematyki jakości życia, ale i dziś uznawane są za istotne), następnie bliskie relacje społeczne (rodzina, przyjaźnie) oraz aktywność życiowa jako źródło satysfakcji i radości (sukcesy zawodowe, pasje, zainteresowania).

Autor recenzowanej rozprawy przyjął za podstawę swoich badań założenia teoretyczne psychologicznej koncepcji jakości życia sytuującej się w ramach nurtu personalistyczno-egzystencjalnego, aspirującej do możliwie najszerszego, całościowego ujęcia zjawiska jakości życia. Do swoich badań wykorzystał metodę kwestionariuszową opracowaną na bazie przyjętej koncepcji teoretycznej. Według tej koncepcji, człowiek jest istotą złożoną, wielowymiarową i zdolną do przeżywania, czyli świadomego ustosunkowywania się do zdarzeń rzeczywistości, także do samego siebie. Na obraz psychologiczny człowieka składają się wymiary/sfery: psychofizyczna (biologiczna), psychospołeczna, podmiotowa oraz duchowa (metafizyczna). W myśl tego założenia, subiektywna ocena (poznawczo-emocjonalna) własnego życia (poczucie jakości życia) stanowi wypadkową ocen sposobu „funkcjonowania” w poszczególnych sferach. Koncepcja została zreferowana poprawnie, ze zrozumieniem, syntetycznie, z odwołaniami do stosownej literatury.

UWAGI DOTYCZĄCE METODOLOGII BADAŃ

W pracy sformułowano dwie ogólne hipotezy, przewidując, że: 1. Nurkowanie ekstremalne pozostaje w pozytywnym związku z odczuwaną jakością życia osób niepełnosprawnych ruchowo, oraz 2. Zmienne socjodemograficzne różnicują (prawdopodobnie pośrednio) poziom jakości życia osób z niepełnosprawnością ruchową. Zasadne byłoby przedstawienie hipotezy drugiej w postaci uszczegółowionej już na początku części metodologicznej pracy. Chodzi o wypunktowanie konkretnych czynników socjodemograficznych, które Autor uznał za istotne. Zostało to uczynione w dalszej części pracy, zawierającej opis modelu badawczego i analizę uzyskanych wyników badań.

W badaniach wzięło udział 81 osób niepełnosprawnych z dysfunkcją narządu ruchu, w tym 40 uprawiających nurkowanie ekstremalne, a więc stanowiących grupę eksperymentalną. Są to osoby zrzeszone w kilkunastu klubach nurkowych z terenu całej Polski, w wieku 27-70 lat. Grupę kontrolną stanowiły osoby z niepełnosprawnością ruchową, które nie uprawiały ekstremalnej aktywności sportowej. W obu grupach: eksperymentalnej i kontrolnej przeważali mężczyźni, przy czym w grupie eksperymentalnej większość stanowiły osoby z wykształceniem wyższym, zaś liczba osób z wykształceniem podstawowym była znikoma.

W badaniu posłużono się wspomnianym wcześniej Kwestionariuszem Poczucia Jakości Życia (KPJŻ) opracowanym przez zespół pracowników naukowych Instytutu Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz Przymiotnikową Skalą Nastroju (PSN) Geralda Matthews'a i in. z University of Wales, w wersji opisanej i opublikowanej przez E. Goryńską.

Wszystkie rezultaty uzyskane w przeprowadzonym badaniu zostały skrupulatnie opisane, przedstawione w tabelach i zilustrowane czytelnymi wykresami. Za najważniejszy rezultat należy uznać ustalenie istotnego statystycznie związku pomiędzy globalną subiektywną oceną jakości życia oraz ocenami cząstkowymi (w poszczególnych sferach życia) a uprawianiem nurkowania ekstremalnego. Osoby angażujące się w tego rodzaju sport znacząco wyżej oceniły swoje życie niż osoby sportowo nieaktywne. Wynik ten jest ważny, chociaż nie dziwi – z licznych źródeł badawczych wiadomo bowiem, że wszelka aktywność fizyczna sprzyja dobremu samopoczuciu psychicznemu

(za pośrednictwem układu hormonalnego odpowiedzialnego za wydzielanie serotoniny, hormonu potocznie nazywanego „hormonem szczęścia”). Tym bardziej uzasadnione było oczekiwanie Autora badań, że intensywna aktywność fizyczna może sprzyjać osiągnięciu wysokiego poziomu pozytywnego afektu.

Za stosunkowo nowe uważam rozpoznanie związku uprawiania nurkowania ekstremalnego z samopoczuciem także w innych sferach życia człowieka, takich, jak sfera psychospołeczna i podmiotowa. Uczestnictwo w grupowych treningach czy zawodach sprzyja nawiązywaniu i podtrzymywaniu kontaktów z innymi osobami, o podobnych problemach życiowych, zdrowotnych, ruchowych (sfera psychofizyczna), dostarcza też wzmocnień dla samooceny, poczucia własnej wartości, jest ponadto źródłem radości płynącej z realizacji pasji, zainteresowań i przekraczania własnych ograniczeń (sfera podmiotowa). Warto zauważyć, że wynik świadczący o najsilniejszym związku nurkowania ekstremalnego z poczuciem jakości życia w sferze psychofizycznej pozostaje w zgodzie z wynikiem uzyskanym za pomocą Przymiotnikowej Skali Nastroju, świadczącym o tym, że nurkowanie wpływa obniżająco na pobudzenie napięciowe. Za ciekawy uważam wynik pokazujący, że w grupie osób aktywnych fizycznie poziom niepełnosprawności nie ma w zasadzie wpływu na subiektywną ocenę jakości życia, natomiast wśród osób nieaktywnych rola tego czynnika okazała się znacząca. Nie stwierdzono różnic w zakresie związku nurkowania ekstremalnego z jakością życia między grupami wyodrębnionymi ze względu na płeć osób badanych, natomiast wiek osób okazał się ważną zmienną modyfikującą ten związek. Osoby starsze nieuprawiające nurkowania nieznacznie różniły się pod względem oceny jakości życia od młodych. Generalnie w grupie osób powyżej 40-ego roku życia odnotowano mniejsze różnice w postrzeganiu jakości życia wśród nurkujących i nienurkujących. Autor rozprawy trafnie zinterpretował ten wynik formułując przypuszczenie, że dla osób młodych nurkowanie, jako aktywność fizyczna, ma większe znaczenie, zwłaszcza w wymiarze funkcjonowania psychofizycznego, zaś z wiekiem znaczenie tej sfery dla ogólnego samopoczucia słabnie, niezależnie od tego, czy fakt ten dotyczy osób sprawnych, czy niesprawnych ruchowo.

Za interesujący, choć niebudzący zdziwienia i dający się łatwo zrozumieć w świetle przyjętej koncepcji, uważam rezultat badań, który pokazuje, że ekstremalna aktywność sportowa w stosunkowo najmniejszym stopniu uczestniczy w regulacji

jakości życia w obszarze życia duchowego (sfera metafizyczna). W odniesieniu do tej sfery odnotowano też najmniejsze różnice między grupami wyodrębnionymi ze względu na kryterium stopnia niepełnosprawności oraz ze względu na wiek.

Autor rozprawy trafnie i przekonująco wyjaśnił przyczyny uzyskania poszczególnych rezultatów badawczych, które pozostają z jednej strony w zgodzie z przyjętą teorią, z drugiej zaś mogą (powinny) służyć zachęcaniu osób niepełnosprawnych do aktywności sportowo-turystycznej, w tym także do nurkowania ekstremalnego i popularyzacji tej formy aktywności.

OCENA PODSUMOWUJĄCA

Oceniając rozprawę doktorską mgr. Józefa Patkiewicza należy podkreślić następujące jej walory:

1. W pracy podjęty został bardzo ważny, interdyscyplinarny problem, mieszczący się w głównym nurcie wielu współczesnych dyscyplin naukowych (głównie medycyny, psychologii, socjologii, kultury fizycznej, ekonomii). Autor rozprawy rozpatruje psychologicznie rozumianą problematykę jakości życia w odniesieniu do osób z niepełnosprawnością ruchową, wykazując istnienie związku intensywnej aktywności fizycznej, jaką jest nurkowanie ekstremalne, z dobrostanem psychicznym.
2. Doktorant przyjął za podstawę badań własnych i źródło hipotez personalistyczno- egzystencjalną koncepcję człowieka, definiującą jakość życia w sposób całościowy, uwzględniający różne sfery ludzkiego funkcjonowania, mające – każda w swoim rodzaju – udział w kształtowaniu ogólnego poziomu jakości życia. Założenia teoretyczne zostały w recenzowanej pracy zreferowane jasno i zrozumiale, a pytania badawcze oraz hipotezy poprawnie. Hipotezę drugą można było też dodatkowo przedstawić w formie uszczegółowionej już na wstępnym etapie części metodologicznej. Autor uczynił to w dalszej części pracy.
3. Do weryfikacji hipotez zastosowano adekwatne metody pomiaru zmiennych, a do analizy wyników – właściwe procedury obliczeń statystycznych. Również dobór grup badanych (eksperymentalnej i kontrolnej) był właściwy, chociaż lepiej byłoby, gdyby grupa kontrolna była liczniejsza.

4. Autor poddał wyniki badań obszernej, wieloaspektowej i kompetentnej dyskusji, formułując jasno i precyzyjnie 10 syntetycznych wniosków końcowych.
5. W pracy wykorzystano obszerny materiał źródłowy (88 pozycji polsko- i anglojęzycznych), w większości obejmujący publikacje stosunkowo nowe.
6. Pod względem formalnym recenzowana rozprawa odpowiada standardom obowiązującym w pracach naukowych o charakterze empirycznym. Jej struktura, logika dyskursu, a także przejrzystość, poprawność językowa i sposób cytowania nie budzą zastrzeżeń. Drobne uchybienia językowe (np. błąd literowy w nazwisku Milтона Rokeacha na str. 54) nie pomniejszają ogólnie wysokiej oceny formalnej strony pracy.

Tytuł rozprawy można było sformułować precyzyjniej, informując, że badania dotyczą osób z niepełnosprawnością ruchową (a nie niepełnosprawnych w ogóle). Nie jest to jednak poważny błąd, tym bardziej, że Autor już we wstępnej części pracy dookreśla problem badań.

7. Praca ma wysoką wartość poznawczą, wnosi nowe elementy do wiedzy o roli intensywnej aktywności fizycznej w kształtowaniu poczucia jakości życia osób z niepełnosprawnością ruchową - nie tylko na drodze biologicznej (poprzez aktywizację układu hormonalnego), ale też na drodze psychospołecznej i podmiotowej (poprzez dostarczanie satysfakcji z kontaktów z innymi, modyfikację poczucia własnej wartości, samorealizację).

KONKLUZJA

Rozprawa doktorska mgr. Józefa Patkiewicza pt. *Związek nurkowania ekstremalnego z jakością życia osób niepełnosprawnych*, w pełni odpowiada wymaganiom określonym w Ustawie o Stopniach i Tytule Naukowym.

Biorąc pod uwagę pozytywną ocenę merytoryczną i formalną rozprawy, jej wysoką wartość poznawczą i aplikacyjną, wnoszę do Rady Wydziału Fizjoterapii Akademii Wychowania Fizycznego we Wrocławiu o przyjęcie w/w rozprawy i dopuszczenie mgr. Józefa Patkiewicza do dalszych etapów przewodu doktorskiego.